

Oswaldo Cariola

AGORÁEN UNDER CORONA — ÅR 2

Januar 2021

Da den nuværende pandemiske tilstand gik i gang for nu et år siden, tænkte jeg for mig selv — jeg snakkede med nogle af jer om det — at det nok ville vare et år og medføre megen smitte og mange dødsfald: omkring en million døde på verdensplan forestillede jeg mig der ville være, før der kom styr på det.

Dengang forekom det mig at dette nok var en rimelig vild tanke at have og ville ret beset ikke rigtig tro på den. Nu er vi imidlertid i den situation at der allerede er over to millioner døde (officielt er det ganske vist lidt mindre, men da både Rusland, Kina, Indien og Brasilien, for at nævne bare dem, med garanti fifler med tallene, er det sikkert ikke helt hen i vejret at antage det) og vi må se i øjnene at det famøse ‘lys for enden af tunnelen’ nok ikke vil være til at skimte før næste nytår 21-22. Tidligst.

Det er blot et bud, men jeg må på den anden side indse at jeg plejer at tage fejl (desværre i en forkert retning) når det drejer sig om spådom.

[Kom nemlig i den forbindelse i tanke om hvordan vi, jeg og mine daværende kammerater, umiddelbart efter kuppet i Chile i 1973 med rædsel tænkte på den kendsgerning at vi ville komme til at leve i skjul i de tre år den indtrufne politiske tilstand formentlig ville stå på (sådan som de mest realistiske blandt os varslede det! — vi andre mente at et par måneder nok skulle gøre det). Efterfølgende måtte vi sande, at diktaturet de facto stod ved magt i 18 år og gør det fortsat de jure helt indtil i dag ...]

Det lader til under alle omstændigheder at vi må væbne os med tålmodighed og udvise ekstra opfindsomhed i et godt stykke tid endnu. For selvfølgelig tærer sådanne ‘ekstraordinære situationer’ på kræfterne og rammer hårdt på de immaterielle sysler vi praktiserer (intellektuelt arbejde kræver vitterlig kropslighed, må vi konstatere — hvis vi ikke vidste det). Og når man tænker på at vi ikke har andre institutionelle midler at falde tilbage på end dem vi selv skaber *in situ* (hvorfor det med ‘initiativ’ bliver ekstra påkrævet — jvf. Laurits Lauritsens oplæg ved sidste Klinisk Seminar, som vi afgjort må udarbejde videre), ja så må vi absolut hjælpe hinanden med at holde hovederne oven vande for ikke at give efter for den nydelse som også Ragnarokket tilbyder — for det er ved Gud dragende at give sig hen til katastrofens umiddelbarhed, især i en tid hvor ‘oplevelsesindustrien’ er fremherskende.

[På den anden side bredte panikken sig alligevel ganske betragteligt da det første årtusindskifte fandt sted (og hvor jorden med garanti ville bukke under), selv om de ikke havde det isenkram vi omgiver os med i dag.

Jeg er ked af at Guy Debords La société du spectacle nu oversættes til dansk med ‘Det spektakulære samfund’. Det er selvfølgelig bedre end den tidligere gengivelse (‘Skuespilsamfundet’), men misser, forekommer det mig, den grundlæggende diskussion af fiktionens status (ja, af the fictitious entities som Bentham sagde) som det er så afgørende at begribe, for netop at kunne foretage en kvalificeret kritik af det kapitalistiske varesamfunds aktuelle former.

Jeg har imidlertid ikke et bedre forslag at tilbyde dertil, fraregnet en fornemmelse af at hvad Debord derved forsøgte at begrebsliggøre var noget i retning af det, Lacan på sin måde ville indkredse ved hjælp af begrebet le semblant, som, igen, ikke er til at bide skeer med uden videre og i hvert fald ikke kan reduceres til 'foregivenhed' slet og ret. Dette er faktisk et punkt som vi har den allerstørste interesse i at anskue og begribe (thi det har omfattende konsekvenser: praktisk, klinisk, teoretisk, socialt), hvorfor vi må se at give det en plads i de kommende aktiviteter.]

Blandt andet fordi en forståelse af de subjektive følger af de nuværende materielle forhold i høj grad er forbundet til hvad vi kan forestille os sker, og dette er som bekendt, i et psykoanalytisk perspektiv, afhængigt af de signifikanter (eller *Vorstellungsrepräsentanz*, om man vil) vi råder over til at tænke med. For vi kan nu engang ikke forestille os noget hinsides hvad de seksuelle *Vorstellungskomplexen* vi disponerer over tillader. At tænke den nuværende situation forlanger således en kraftanstrengelse også på den front.

Ikke fordi den nuværende sanitære krise m.m. skulle have produceret en ny subjektivitet (dertil kræves vitterlig indførelsen af en ny diskursivitet, hvilket ikke er tilfældet — og det sker i øvrigt yderst sjældent), men det er rimeligt at formode at den nuværende (kapitalistiske) subjektivitet er ved at indtage nye former.

[Hysterien kan også her fungere som vejviser takket være dens evne til gang på gang at udpege og udfordre den til enhver tid gældende rationalitet. Noget som ganske vist for det meste foregår hovedløst, som man siger, og ikke uden omkostninger for den enkelte, men som på den anden side giver mulighed for netop at tænke sig om.]

I den kapitalistiske tidsalder (hysteriens historie strækker sig jo længere tilbage), rækker dens indsats fra middelalderens første akkumulative genvordigheder (hvor de som hekse brændtes for deres uøkonomiske omgang med det Onde), over den indespærring de blev udsat for i det XVII århundrede — merkantilismens tid — sammen med alle dem som ikke kunne bruges og derfor måtte ekskluderes (totalinstitutionerne var frem for alt koncentrationslejre — jeg siger det med omhu og i bevidstheden om at disse fortsat findes), frem til tiden hvor industrialismen tager over og lægevidenskaben sætter sig for at kurere dem. Sammen med andre udskudte inddrages hysterikerne derfor i datidens store civilisatoriske projekt om at alle og enhver skulle deltage i samfundets orden ud fra utilitarismens anvisninger (jeg har allerede nævnt Bentham).

Den største ændring siden er vel den, og jeg taler dermed om vores helt egen tid, at mens den klassiske kapitalisme (i en vis forstand til og med ordoliberalismen som på sin måde fortsat tænker industrielt idet den forsøger at give hver enkelt mand og kvinde en plads i maskineriet) stadig har et selvforsynende samfundsideal som forbillede (og dvs. i udgangspunktet en tanke om lokal arbejdsdeling hvorfor den også kan accepteres af den klassiske socialdemokratiske tradition), indfører neoliberalismen fra halvfjerdserne af og frem en helt anden horisont: nu er det ikke længere samarbejde der tilstræbes, men generaliseret konkurrence; det gælder ikke om at deltage i en arbejdsdeling men om at trumfe sin geschæft igennem.

Dette har dog en ganske bestemt forudsætning (eller omkostning, afhængig af hvilken side man ser det fra — resultatet er dog det samme): den enkelte kan nu ikke længere nøjes med at sælge sin arbejdskraft for 'at-kunne-være-med', han eller hun skal fremover også lægge sin sjæl i indsatsen (jeg skal, med andre ord, ikke nøjes med at arbejde fra 8 til 16, men være på 24/7, konstant, hele tiden, under deviser af type 'ansvar for eget arbejde', 'omstillingsparathed' og deslige). Det særlige ved neoliberalismen er altså at den

forlanger vores sjæl, at den betragter vores subjektivitet som kapital (tanken om human resources er ikke bare for sjov, for det drejer sig i den forbindelse ikke bare om blot 'effektivisering', men frem for alt om at vi skal tænke, tro og føle os som evige enmandshær — 'iværksætter', som man kalder dem). Den påtvinger den enkelte en ethos og en væren som er fremmedgørende og afsubjektiverende af natur.

*I dette perspektiv opfatter jeg i øvrigt den bølge af 'hjernerystelser' vi igennem de senere år har erfaret, som en hysterisk kommentar til kognitivismens og hjerneforskningens optimeringsbestræbelser (ja, opgradering) i kølvandet på den neoliberale trend. Fænomenet kan passende læses i forlængelse af 'manden der spiser friske hjerner', som Lacan omtaler på forskellige tidspunkter (se fx. *Écrits* side 393-398). Jeg er dog bange for at disse 'kommentarer' er lige så futile i politisk henseende som Blanchés dansen foran Charcot.]*

Spørgsmålet om subjektiveringsbetingelserne interesserer naturligvis psykoanalysen i høj grad og af flere grunde.

For det første fordi det er en problematik som direkte indskrives sig i psykoanalysens egne tilblivelsesbetingelser og dermed farver dens eksistensberettigelse. Psykoanalysen er nemlig utænklig uden industrialismens fremkomst, dens forudsætninger og effekter. Lacan formulerer det på sin egen måde idet han siger, at det subjekt psykoanalysen har med at gøre, er det subjekt som videnskaben producerer. Dette aktualiserer spørgsmålet om dens egentligt kritiske potentiale, og om W. Reich faktisk havde ret i sin kritik af Freud, som skulle have begået forræderi over for sin opdagelse — jf. traumets status i psykoanalysen.

For det andet fordi det indskærper en præcisering af psykoanalysens væsen og værdi, arten af dens virke og placering i verden. Er dens praksis mon ikke bare en yderligere understøttelse af den tertiære sektors (en del af serviceindustriens) gøremål i det kapitalistiske systems arbejdsdeling? Det er vitterlig hvad der står på spil i og med Freuds modstand mod at psykoanalysen skulle rangeres som endnu et 'værktøj' i behandlingsvirksomheden. Så, ja eller nej: er psykoanalysen en serviceydelse? Og hvis ikke: Hvordan definere da dens praksis?

For det tredje fordi spørgsmålet om psykoanalysens eksistensberettigelse på længere sigt dermed også kommer på tale. Ikke kun i form af at dens mulighedsbetingelser eventuelt udslukkes (autoritære og fundamentalistiske regimer mangler ved Gud ikke), men i lige så høj grad — og mere radikalt — i forbindelse med en eventuelt subjektiv forandring som ikke giver plads til lydhørhed over for det ubevidste. For i de mange tusinder af år menneskene formodentlig har sagt noget til hinanden, er det jo i en nærmest forsvindende periode at det ubevidste har været tilgængeligt og det kan sagtens ske at den åbning der giver adgang til det på ny lukkes. Jeg taler her om tilgængelighed (eller utilgængelighed), fordi det ubevidste er jo i det hele taget konstitutivt for enhver diskursiv praksis og forsvinder derfor ikke uden videre. Men adgangen dertil kan bestemt besværliggøres.

Sådan som jeg opfatter det i dag, forekommer det mig at den type åbninger som psykoanalysen er udtryk for, er af en så grundlæggende kulturel (og dermed subjektiv) art (lige som tragediens fødsel i sin tid), at det ville medføre en katastrofe i den for artens foreliggende symboliserende holdepunkter, hvis den forsvinder. Alene af den grund er det værd at bevare den, men det er på den anden side sandt nok, at det ikke med sikkerhed vil være muligt at praktisere frem over.

[For det er i bund og grund lige så meget et spørgsmål om hvad vi stiller op med overføringen, dvs. kærlighedsdimensionen. Det er et reel problem eftersom neoliberalismen, når man kigger nærmere på det, viser sig netop at angribe (ja, bekæmper aktivt som 'konkurrenceforvridende') overføringsrelationerne.

Når Freud giver således udtryk for at der skal en hysterisering til for at kunne sætte erfaringen i gang som analytisk praksis — det er nu Lacan der ganske vist formulerer det sådan, men det ligger implicit i overføringsbegrebet (som Freud dog ikke fik konceptualiseret til fulde) — er det jo netop fordi der kræves nogle diskursive og historiske (hvilket, for mig, vil sige: libidinale, driftsmæssige) forhold til at det kan komme i stand som analytisk overføring. "Hysterisering" vil da sige: åbenhed over for tanken om at der kan være andre måder at leve sit liv på, end den man netop praktiserer, åbenhed overfor mulighed for at man kan tænke sig selv anderlede.

Den obsessionalisering af livet som den nuværende samfundsorden fordrer til, sætter dermed nogle klare begrænsninger for hvor meget den enkelte kan give sig hen til sin egen tale. I mange tilfælde foretrækkes (ellers formås) derfor kun en paranoid løsning frem for hysteriens kritisk-undersøgende muligheder (når denne overgiver sig til det, ganske vist). Det besværliggør arbejdet selvfølgelig (og når analytikeren selv har sin 'vær-dighed' som målestok, umuliggøres processen i endnu højere grad må man sige).

Analytikeren bidrager i øvrigt selv til denne regime lige så snart hun foretrækker sin indbildte kalkule (sine idealer og nydelsesobjekter) fremfor den svævende opmærksomhed.

Dette er en omfattende problematik som selvsagt har den allerstørste relevans for vores virke. Det er i øvrigt i den sammenhæng at jeg hilser som velkomne de overvejelser af etnopsykoanalytisk art (en betegnelse som jeg ikke er tilpas med og synes må revurderes — Frank Grohmann vil nok komme ind på det i sit oplæg senere på året), som Birte Haugaard (i forbindelse med Grønland) og Maria Cristina Cariola (i forbindelse med Wallmapu) har bragt ind i vores sammenhæng. For de spørgsmål som koloniseringen (og det kulturelle sammenstød som deraf følger) rejser, kan hjælpe os til at indskærpe psykoanalysens placering i historien og samfundet, for så vidt den netop udfordrer en naiv opfattelse af 'Civilisationen' som lineær og givet, og tvinger os til at revurdere psykoanalysens forbindelse til Oplysningstiden.

Faktisk er det psykoanalysens videnskabelighed der står på spil. Dvs. den rationalitet den henholder sig til. Overraskende nok er det i forlængelse af Lacans bemærkning om at kapitalismen ikke vil vide af kærligheden, at svaret må findes.]

Det handler med andre ord om den horisont vi kan tiltænke den psykoanalytiske praksis. Om den lukkes inde i en terapeutisk normativisme som søger efter en illusorisk *status quo ante* (eventuelt præsenteret som fremtidssikrende optimering) eller om den fastholdes som den åbne undersøgelse vedrørende den enkeltes udformning af sin 'personlig ligning', sådan som Freud efterlyste det. Det sidste kræver selvfølgelig både bredde og dybde. Højt til loftet, som man siger. Derfor hilser jeg også, alt andet lige, det korrektiv (for at bruge Freuds udtryk) som epidemien udsætter os for, eftersom den presser os til at se vores samtid med mange flere parametre end dem vi ellers er vant til. Dette indebærer blandt andet, at vi sætter os selv i stand til at opretholde det perspektiv der var Freuds og Lacans i deres vurdering af psykoanalysens rammer og opgave: at den enkeltes glæder og smerter ikke er til at forstå uden den kontekst vedkommende befinder sig i. Freud talte i den forbindelse om libidinaløkonomi, Lacan om *désir de l'Autre*. Under alle omstændigheder om en dialektik der udarter sig driftsmæssigt, konfronterer den enkelte med sin eksistens

og stiller gang på gang spørgsmålstejn til de løsninger som vedkommende har fået udarbejdet for at kunne bære den. Det er hvad Freud mener når han siger at 'anatomien er skæbnen' (Lacan er mere elegant og siger: 'strukturen er skæbnen'): driftens *Entwicklungsgeschichte* (altså sjælens anatomi) bestemmer både over de spørgsmål vi udsættes for og de svar vi dertil giver. Det bestemmer simpelthen vores position i livet, i verden og i os selv.

Det interessante ved corona-halløjet er sådan set ikke den eventuelle død den kan bringe med sig. Herregud, den neo-liberale tanke om det evige liv (der er mange udgaver af den og vi må formå at pille dem fra hinanden een for een som de delirerende konstruktioner de egentlig er: for eksempel forestillingen om 'transhumanismen'), er noget af det mest uhyggelige man har kunnet finde på. Nej. Hvad C-tingesten kan bruges til, er at sætte i relief den mængde idioti som det såkaldt moderne menneske fylder sig med for at slippe for *la douleur d'exister* — om det former sig som neurasteni, acedia (grækerne talte om ἀκηδία, forsømmelighed, hvilket er mere præcist) eller hovedløs adfærd er for så vidt ligegyldig. Vi har altså her og nu en chance for at anskue det *suis generis* ved vores eksistens og partikularitet netop fordi vi bliver afskåret fra hinanden, fordi vi nu mærker helt inde i os selv at den anden mangler, at der er en berøring og nærvær som ikke er tilgængelig længere. Fordi vi savner simpelthen.

Zoom-epoken (som, er jeg bange for, ikke vil slutte lige med det samme) har helt sikkert indskærpet kroppenes betydning, men den har også gjort os opmærksomme på hvilke enorme mængder libidinale udvekslinger (blikke, lugte, fremtræden og tonus, gestik og angst, forventninger og hengivenhed, stemmer, rytmer og prosodi, opmærksomhed og hvile, forbehold og meget andet) der indgår i et menneskeligt møde. Det er sager (som de gamle undersøgte i øvrigt via spørgsmålet om *realem praesentation*) som absolut hører til psykoanalysens arbejdsplan (Lacan diskuterer det i Etikseminaret), selv om vi 'bare' holder os til talens og sprogets indvirken i den enkeltes liv. Den mistænksomhed som kroppene nu udsættes for, må vi bestemt tage med i betragtning, herunder i en overvejelse vedrørende deres inddragelse i den analytiske akt, som pandemien jo både indskærper og udfordrer i dag med den hygiejnisk livsførelse som de aktuelle biopolitiske tiltag pådrager os alle.